

УДК 378.011.3-057.87:[37.091.313:005.336.2]

DOI: [10.35619/iiv.v1i12.315](https://doi.org/10.35619/iiv.v1i12.315)

Волошина Оксана

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID: 0000-0002-9977-7682
e-mail: woloshina5555@gmail.com

ІНТЕРАКТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті порушено проблему важливості формування інтерактивної компетентності сучасного вчителя як запоруки ефективності організації освітнього процесу в контексті впровадження концепції Нової української школи. Охарактеризовано особливості організації інтерактивної взаємодії учасників освітнього процесу як спеціально організованого способу багатосторонньої комунікації, що передбачає активність кожного суб'єкта освітнього процесу.

Розкрита специфіка ролі модератора сучасного педагога, важливою професійною якістю якого є здатність долати фрустраційні стани учасників групової роботи, що пов'язані з організацією процесу спілкування та поведінковими реакціями партнерів групової взаємодії. Визначено загальні правила комунікації учасників освітнього процесу.

Акцентовано увагу на значущості комунікативної компетентності вчителя в контексті ефективного застосування інтерактивних технологій в освітньому процесу. Наведено приклади використання технік, які сприяють ефективній організації комунікативного процесу при підготовці майбутнього вчителя: метакомунікативних технік, технік активного слухання, технік аргументації, технік, що регулюють емоційний стан учасників освітнього процесу.

Ключові слова: інтерактивна компетентність сучасного вчителя, інтерактивна взаємодія, інтерактивні технології, модератор.

Постановка проблеми. У Концепції Нової української школи провідне місце відводиться вчителям нової формації, які перебувають в авангарді суспільних та освітніх перетворень успішних, умотивованих, компетентних і які є агентами прогресивних змін.

Сучасний педагог сьогодні постає у ролі фасилітатора, тьютора, коуча, модератора. Здатність педагога організувати освітній процес з вирішення творчих завдань, прояв ініціативи, самостійності є новим професійним орієнтиром у роботі вчителя.

На нашу думку, ефективній взаємодії дітей і дорослих, на відміну від традиційної, сприяє інтерактивна технологія, спеціально організована багатостороння комунікація, яка характеризується активністю кожного суб'єкта освітнього процесу. Саме таке спілкування передбачає не тільки висловлювання

школярів, що само собою є важливим, а й привнесення в освітній процес їхніх знань. Трапляються випадки, коли здобувачі середньої освіти намагаються продемонструвати знання, проте вчителі залишають це на рівні інформації і не припускають змін у структурі обговорення, порушення звичної комунікативної моделі «думка вчителя – доповнення учня». Багатостороння форма комунікації не тільки дозволяє відмовитись від монополії на істину, але є необхідною умовою для конструювання учнем своїх знань. (Волошина, 2014, с. 68). Формування інтерактивної компетентності вчителя є однією з актуальних проблем у підготовці сучасного педагога.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Характеристичі та особливостям впровадження інтерактивних технологій в освітній процес сучасних закладів освіти присвячено багато праць вітчизняних (В. Базильова, Р. Кумишевої, Н. Павленко, І. Пироженко, О. Пометун та ін.) та зарубіжних науковців (Д. Бирн, Х. Браун, Л. ван Лаер, Л. Ілола, Ф. Кліпел). Сучасні науковці досліджують як методичну складову впровадження зазначених технологій в освітній процес, так і ефективність їх застосування.

Мета статті полягає у характеристиці інтерактивної компетентності як запоруки ефективного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективна робота в режимі інтерактивного навчання залежить від кореляції можливостей школярів працювати, а педагогам – володіти інтерактивними технологіями. У процесі проєктування змісту і реалізації інтерактивних методів навчання кожен учитель повинен переконатись, що його професійна діяльність (спосіб мислення, дії, ціннісні установки) відповідають вимогам інтерактивного навчання. Послугуючись власним досвідом, хочемо зазначити, що вчителі, як правило, зосереджуються на змістовій стороні навчальних дисциплін. Для реалізації актуальних потреб сучасного навчання важливо, як зазначає О. Реутова, «сформулювати сумніви і отримати досвід засвоєння протиріч». (Реутова, 2012, с.7)

Інтерактивна компетентність сучасного вчителя – це вміння організувати командну роботу, управляти динамікою розвитку групи, здатність регулювати напружені відношення, керувати дискусією.

Отже, учитель виконує функції модератора. Тому він повинен володіти високим рівнем соціальної та комунікативної компетенції: легко і швидко встановлювати соціальні контакти, враховувати розподіл соціальних ролей в групі, розуміти групову динаміку, керувати процесом міжособистісної взаємодії. Основоположники методу інтерактивного навчання К. Клеберт, Е. Шредер і В. Штрауб порівнюють модератора з акушером, який допомагає групі «народити» правильне рішення, сформулювати свої цілі і завдання, знайти способи втілення в життя прийнятих рішень.

Важливою професійною якістю модератора є здатність долати фрустраційні стани учасників групової роботи, пов'язані з поведінковими реакціями партнерів. Саме тому в групі необхідно дотримуватися певних правил комунікації: використовувати «Я-посилання»; уникати загальних фраз; орієнтуватися на мету; уміти слухати; бути активним; лаконічним; здійснювати конструктивну критику.

Володіння інтерактивними технологіями потребує додаткової підготовки майбутнього вчителя, яка, на наш погляд, складається з таких етапів:

власний досвід: для того, щоб зрозуміти, як організований певний процес і що відбувається з його учасниками, необхідно самому «пережити» цей процес; знайомство з техніками, технологіями та правилами організації інтерактивної взаємодії;

володіння професійними інтерактивними, технічно-ігровими навичками. Брати участь в грі, знати, як проводиться гра, ще не означає, що можеш її проводити. Для цього необхідне практичне відпрацювання, «репетиція» навичок, а також можливість отримати професійний зворотній зв'язок від колег.

На наш погляд, в контексті впровадження інтерактивних технологій важливо говорити про комунікативну компетентність вчителя. І. Зимня визначає комунікативну компетентність як «складний багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжений потребами в спільній діяльності, а також процес, що включає в себе обмін інформацією, формування єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої особистості» (Зимня, 2011, с.141). Комунікативна компетентність не постійна і не універсальна характеристика.

У якості критеріїв комунікативної компетентності О. Матяш виокремлює ефективність та доречність комунікації. Ефективність розуміється як спосіб досягнення бажаної цілі, одержання результату, а доречність науковець пропонує розглядати як організацію комунікативної взаємодії з урахуванням умов, контексту, культурних і моральних норм. Комунікативна компетентність характеризується рівнями розвитку: мінімальним, достатнім, оптимальним, що дозволяє розвивати комунікативні стосунки (Матяш, 2011).

Комунікативна компетентність – ситуативна та конкретна. Базовими, вміннями, які складають комунікативну компетентність, є здатність сфокусувати увагу на змісті діяльності, промові іншої людини; вміння координувати дії.

Необхідно акцентувати увагу на всіх складових процесу комунікації: учасниках цього процесу;

повідомленнях і способах передачі. Кожен з учасників включає в процес комунікації свій «особистий зміст», свою систему координат;

зворотному зв'язку: вербальному і невербальному (реакція на дії іншої людини, що дозволить зрозуміти, як було сприйняте це повідомлення);

середовищі, контексті – просторі комунікації (фізичному контексті, психологічному, соціально-культурному). Контекст є інтерпретаційною рамкою змісту, проявом різних типів стосунків

О. Матяш описує три моделі комунікації, які простежуються в професійному і неформальному спілкуванні:

комунікація як вплив на співрозмовника (метафора – «укол»);

комунікація як взаємодія, що акцентує увагу на двосторонньому процесі впливу (метафора – «теніс»);

комунікація як трансакція, що підкреслює спільну взаємодію, динамічність і активність усіх сторін (метафора – «танець») (Матяш, 2011, с.88).

Аби процес комунікації був ефективним, необхідні спільні зусилля учасників освітнього процесу задля організації діяльності в різних напрямках комунікативного процесу: я говорю; ти слухаєш; ти розумієш; я розумію, що ти мене розумієш.

Ефективній організації комунікативного процесу сприяє використання метакомунікативних технік, технік активного слухання, технік аргументації,

технік, що регулюють емоційний стан учасників комунікації. Розглянемо ці техніки більш детально.

О. Матяш, розкриваючи зміст метакомунікації (комунікації про комунікацію), так описує її координуючі функції:

коментарі до дій іншого «Ти мене не слухаєш!»;

повідомлення про своє сприйняття «Те, що я говорю, важливе для тебе? Все розуміло? Що викликає сумніви, інтерес?»;

координація спільних дій «Давай обговоримо детальніше»;

обговорення стосунків «Що заважає слухати один одного?» (Матяш, 2011, с.108).

Емоційний стан, який виникає в процесі комунікативного процесу, часто обумовлює досягнення його результату. Імпульсивність, емоційність і непослідовність заважають учасникам регулювати свої дії. Емоційна напруга може негативно впливати на процес спілкування. Досягнення ефективності використання технік регуляції емоційного стану можливе лише при дотриманні ввічливості, підборі коректних висловлювань. Наведемо деякі приклади:

відкрите виявлення уваги до партнера «Я розумію...»;

умовна згода (згода з частиною вислову);

озвучення власного стану або ставлення до того, що відбувається: «Мені дуже шкода...», «Мені також не подобається...»;

озвучення стану або ставлення партнера: «Я бачу, що для Вас це неприємно...»;

переорієнтація конфліктної ситуації з теперішнього часу у майбутній «Що ми зможемо зробити?»;

техніка «ввічлива відмова» «На жаль, я не зможу...», «Боюсь, що неможливо...», «Я вимушена сказати «Ні».

Регуляція емоційних станів учасників комунікативного процесу є найважливішою складовою комунікативної компетентності, оскільки потребує від учителя щоденного вдосконалення, звернення до свого внутрішнього світу, глибокої особистісної рефлексії.

Доречним буде приклад роботи зі студентами під час вивчення дисципліни «Основи педагогічної майстерності». Необхідно було переглянути відеоролик в [YouTube](#) «Це так схоже на вчительку», де були запропоновані фрази, що порушують етичні норми цієї професії. Студентам потрібно було підібрати інші фрази, зберігаючи зміст висловлювання (табл. 1).

Таблиця 1

Антифрази вчителя та альтернативні варіанти

Неправильно	Правильно
А голову ти вдома не забула?	Будь ласка, будь уважніша(-ий).
Вийди та зайди нормально!	Будь ласка, зайди в клас так, як личить учневі(-иці) школи. Будь ласка, наступного разу заходьте в клас, дотримуючись правил поведінки.
А прізвище я за вас повинна писати?	Шановні, обов'язково підпишіть ваші роботи. Безіменні роботи перевірятись не будуть! Перевірте уважно ще раз, чи підписали ви свою роботу.

Або вийдеш ти, або вийду я.	Петренко, май повагу! Будь ласка, заспокойся! Інакше, я вимушена буду записати тобі зауваження в щоденник.
Розкажи всім, разом посміємось.	Петренко, досить сміятись та ділитись анекдотами. Для цього є перерва. Нині урок, будь ласка, поведь себе відповідно.
У кого два підручника? Дайте цим телепням.	У кого два підручника? Поділіться з вашими однокласниками. Петренко та Сидоренко, наступного разу подбайте про те, щоб хоч один підручник був на столі.
А оцінку теж на двох буду ставити?	Петренко та Сидоренко, я дам вам можливість переписати роботу ще раз, але наступного разу, якщо ви будете списувати один в одного, я поділю оцінку навпіл. Будьте чесними!
Я нічого не знаю, у вас був час вивчити.	На жаль, я не можу вам підказати. Це буде не справедливо стосовно інших. На жаль, зараз підказати вам не можу. Проте після уроку відповім на всі ваші запитання.

Отже, подібні форми роботи дали можливість дійти висновку, що управління комунікативним процесом – це, передусім, вплив словом, яке спрямоване на когнітивну сферу особистості.

О. Сидоренко підкреслює, що відкритий аргументований вплив сприяє розвитку ділових стосунків, формуванню загального понятійного простору, збереженню особистісної цілісності учасників. «Аргументація – це висловлювання і обговорення фактів на користь передбачуваного рішення чи позиції з метою формування або зміни ставлення людини до цього рішення» (Сидоренко, 2011, с.74). Аргумент є добре структурованою фразою, висловом, який побудований за певним законом, тому й впливає на когнітивну складову змісту комунікативного процесу. У процесі аргументації особливо важливою є згода партнерів слухати один одного.

Після роботи зі студентами був сформульований алгоритм конструктивної взаємодії при використанні інтерактивних технологій навчання з такою послідовністю дій:

1. Вислухати партнера до кінця. Погодитися з правом людини мати власну думку.
2. Зрозуміти почуття і стан партнера. Відобразити своє ставлення до того, що відбувається. Досягти зниження емоційного напруження.
3. Поставити уточнюючі відкриті запитання для того, щоб знайти причину протиріччя, заперечення, роздратування (дозвольте мені дізнатись...). Продуктивною є використання техніки «ехо». Необхідно резюмувати висловлювання партнера.
4. Важливо вміти використовувати аргументи, факти, техніки ввічливої відмови.

5. При необхідності доречно запропонувати свій спосіб розв'язання протиріч, новий варіант вирішення проблеми.

6. Необхідно дочекатися згоди партнера, ще раз підсумувати обговорення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, узагальнюючи, варто акцентувати, що інтерактивна компетентність сучасного вчителя – важлива складова загальнопрофесійної компетентності педагога. Вчителю необхідно зосередити увагу на комунікативній складовій освітнього процесу; важливо пам'ятати про такі якості педагога, як відкритість, відвертість, гнучкість як вміння подивитись на ситуацію очима партнера. Саме цьому необхідно приділяти увагу під час навчання в педагогічному закладі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Волошина, О. (2014). Роль моральних відносин між учителем і учнями в навчально-виховному процесі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія, 41, сс. 66–70.

Зимняя, И. (2011). *Осваиваем социальные компетентности* Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЕК, 2011. 592 с.

Матьяш, О., Казаринова, Н., Зарицкая, Ж. (2011). *Межличностная коммуникация: теория и жизнь*. Санкт-Петербург: Речь, 2011. 560 с.

Реутова, Е. (2012). *Применение активных и интерактивных методов обучения в образовательном процессе вуза*. Новосибирск: Изд-во НГАУ, 2012, 58 с.

Сидоренко, Е. (2011). *Тренинг влияния и противостояния влиянию*. Санкт-Петербург: Речь, 256 с.

REFERENCES

Voloshyna, O. (2014) Rol moralnykh vidnosyn mizh uchytel'em i uchniamy v navchalno-vykhovnomu protsesi. [Teachers's and student's moral relations in the education process]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Pedahohika i psykholohiia, No 41, ss. 66–70. [in Ukrainian]

Zimnyaya, I. (2011). *Osvaivaem soczialnye kompetentnosti* [Mastering social competencies]. M.: MPSI; Voronezh: MODEK, 2011. 592 s. [in Russian]

Matyash, O., Kazarinova, N., Zariczkaia, Zh. (2011). *Mezhlichnostnaya kommunikacziya: teoriya i zhizn*. [Interpersonal communication: theory and life]. SPb.: Rech', 2011. 560 s. [in Russian]

Reutova, E. (2012). *Primenenie aktivnykh i interaktivnykh metodov obucheniya v obrazovatel'nom processe vuza*. [Using of active and interactive teaching methods in the educational process of the university]. *Novosibirsk: Izd-vo NGAU*, 2012, 58 s. [in Russian]

Sidorenko, E. (2011). *Trening vliyaniya i protivostoyaniya vliyaniyu*. [Training of influence and resistance to influence] SPb.: Rech', 256 s. [in Russian]

THE INTERACTIVE COMPETENCE OF A MODERN TEACHER AS A KEY TO EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL PROCESS

Oksana Voloshyna

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy, Vocational Education
and management of educational institutions,
Vinnytsa Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9977-7682
e-mail: woloshina5555@gmail.com

Abstract. The article deals with the problem of the importance of forming the interactive competence of a modern teacher as a guarantee of the effectiveness of the organization of the educational process in the context of implementing the concept of the New Ukrainian School.

The peculiarities of the organization of interactive interaction of the participants of the educational process as a specially organized method of multilateral communication, which involves the activity of each subject of the educational process, are described.

The specifics of the role of a moderator of a modern teacher are revealed, whose important professional quality is the ability to overcome the frustrating states of group work participants related to the organization of the communication process and behavioral reactions of group interaction partners. The general rules of communication of participants of educational process are defined, namely: to use «I-links»; avoid common phrases; focus on the goal; be able to listen; be active; laconic; carry out constructive criticism.

The significance of the interactive competence of a modern teacher is determined, which we consider as the ability to organize teamwork, manage the development of the group, the ability to regulate tense relations, to manage the discussion. Emphasis is placed on the importance of communicative, perceptual competence of teachers in the context of effective use of interactive technologies in the educational process. Examples of the use of techniques that contribute to the effective organization of the communicative process in the preparation of future teachers: metacommunicative techniques, active listening techniques, argumentation techniques, techniques that regulate the emotional state of participants in the educational process.

Key words: interactive competence of a modern teacher, interactive intercommunion, interactive technologies, moderator.

Стаття надійшла до редакції 05. 10. 2020 р.